

KÁLMÁN C. GYÖRGY • AZ ALAPESET

Vargyas Lajos: Kerítésen kívül. Emlékek életemből. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1993, 381 o., 480 Ft

Kezdhethetném azzal, és nagyon-nagyon igazságtalan volnék, hogy semmi különös, egy újabb önéletrajz, olvasható, nem felkavaró, érdekes, de nem nagyon fontos. Voltaképpen mindezt el is szeretném mondani, de dicséretként.

Mert végre egy szép, kerek önéletrajzi munkát olvashatunk, amely mentes mindenféle aktuálpolitikai fröcsögéstől és történelemátírási láztól, amely nem törekszik arra, hogy főhőse jellembeli, fizikai vagy szellemi nagyságát mindenki fölé állítsa, amely nem próbál sem a költészet, sem a historiográfia babérait törni, ezért nem édeleg, szenved, de nem is gázol térdig az adatokban és a szabószámokban. Egy csöppet sem átlagos felkészültségű, tehetségű és teljesítményű ember sok tekintetben átlagos életének rajzát kapjuk: apró részekből álló történetet, amely az időrend linearitása alá rendelődik.

Vargyas Lajos nagy tudós, népzenehatározóként Európa-hírű, de talán világhírű is: ennyit azért szokás róla tudni. A sorok mögül egy igen becsületes, tisztességes ember képe bontakozik ki (s ez, ahogy mondani szokás, nem semmi), aki nem élt viharos, látványos életet, s aki nem ismerte a „nagyok” hálózobatitkait. Rádásul nem szorult bele (a normálnál több) irigység, rosszakarat, ritkán és megfontoltan mond rosszat embertársaira, s igyekszik racionális magyarázatot találni vonzalmaira, útmutató eszményeire is.

Vargyas ezt a könyvet öt évvel ezelőtt többé-kevésbé befejezte, 1992-ben egészítette ki úgy, hogy jelenlegi formáját elnyerje. Idős emberről van szó, bár erre a könyv szellemi frissessége cseppet sem utal – azért egy kicsivel több szerkesztői gondosság nem ártott volna, van néhány apróbb ismétlődés és stiláris zavar (holott a szerző, ezt maga írja, erre nagyon kényes).

Az írás többek között azért fontos dokumentum, mert – Vargyas minden kiválóságával együtt – az átlagértelmezési életútját olvashatjuk ki belőle. A 30-as és 40-es évek pezsgését, a szellemi újdonságok és áramlatok hol megtermékenyítő, hol zavarba ejtő hatását, az ötvenes évek fa-

gyos levegőjét és kikapuit, a 60-as évek utáni lassú fölengedést és szégyent. Feltűnően nagy teret kapnak a háborús és az '56-os élmények, Vargyas generációjának meghatározó eseményei. De a könyv alapotívuma mégis az marad, hogy a vezető értelmiségiek, már akik szellemileg, s nem politikailag voltak előkelő helyen (vagy legalább ezek egy rétege), kisszerű, apró-cseprő hadakozásokba kényszerültek bele. Természetes, hogy nagyon sokakat ez halálosan megsértett, sebeit nyalogató és keserű emberré tett. Vargyas is sok sérelem érte, de ő inkább csöndes iróniával és némi szomorúsággal veszi ezt tudomásul.

Ez a fontos, s nem az – amit egyébként élvezettel olvasunk –, hogy Örtutay-Tutus, aki rádásul tudósnak sem volt épp elsőrangú, micsoda manőverekkel keserítette sokak életét, vagy hogy a köztudomásúlag gyáva és lusta Mátrai László jellemrajzához újabb adalékokat kapunk. Egyébként is: Vargyas nagyon szelíden állítja elénk a múlt ezen kiválóságait, semmit nem hallgat el, de nem is démonizálja őket.

Ez hitelt ad azoknak az értékeléseinek is, amelyeken azért lehetne vitatkozni. Boldizsár Iván alig kap néhány rosszalló mondatot, Teleki Pál egyenesen derék, becsületes emberré kerül elénk, Kodály-nagyságát csak alacsony rangú és tudatlan pártfunkcionáriusok vitatják. Sebj – az olvasó hajlandó elfogadni, hogy Vargyas mindezt így látta, így látja. Ez is egy vélemény. Kodály, persze, kikezdetetlen tekintély a számára. Ő az összes többinél hosszabb fejezetet kap a könyvben, s másutt is minduntalan előkerül a neve. Kodály a mester, a tanító, a tudós, a zenepedagógus, adott esetben a kultúrpolitikus – furcsa módon csak ritkán zeneszerző. Vargyas tudja, hogy Kodály nem mindenkinek ennyire szívügye; szenvedélyesen, de érvelve veszi védelmébe.

A tudós Vargyas munkássága éppen arról (vagy arról is) szól, hogy hogyan lehet ebből a kis kreliből, amit hol így, hol úgy becézünk, kilátni Európa kultúrájára. A pici Áj falu népzenejéről induló Vargyas így nagy balladamonográfiájában egész Európa rejtett és látható kulturális mozgásait, történelmileg magyarázható és misztikusnak tetsző kapcsolatrendszerét vizsgálta. Mindebből az orientációból az önéletrajz – árulkodó módon – keveset mutat; Vargyas szá-

mára ugyanis evidens az Európához tartozás éppúgy, mint a közép-európaiság. Számára ez csak annyiban tartozik az önéletrajzra, amennyiben nem mindenki gondolja így, s ezért neki meg kell vívnia cseppet sem látványos harcait. Az is látnivaló, hogy Vargyasból hiányzik a népiesch furor vagy a népboldogító profétaság, sokkal inkább a tudósi kíváncsiság és a feltárás, megörökítés vágya hajtja. Pályája kezdeti szakaszain egyenesen pozitivista célokat tűzött ki; ez hangozhat csúnyán manapság, mégis sokkal rokonszenvesebb, mint a népi kultúrához való nosztalgikus vagy ideologikus viszony. Óhatatlanul belekeveredik a népi-urbánus megosztottságba ő is, a népiek oldalán köt ki – de ebből az önéletrajzból úgy derül ki, hogy nála ez az elkötelezettség inkább a barátok megválasztásában vagy a személyes vonzalmakban, s nem véresen komolyan vett elvi alapállásban van jelen.

Talán van ehhez köze annak is, hogy Vargyas középosztályi-kishivatalnok családba született, Budapesten; ez voltaképpen szerencsés pozíció. Gondoljunk csak arra, hogy a nagypolgári Ignótus Pál (az urbánus oldalon) mennyi iróniával írja le a *Csipkerózsában* a „népiséghez” való kétségbeesett közeledési kísérleteit; vagy arra, hogy az igazán mély sorból jött népiek egy-némelyike mennyire vak és süket volt az urbánusok által megfogalmazott kérdésekre. Szimbolikus lehet, hogy Vargyas teljes természetességgel rendezi ifjúkorában Kodály nagy magyarnóta-gyűjteményét (bizony, a nagy purista ilyesmivel is foglalkozott, ez sem kis meglepetés); minőségérzékét megőrizve távolságot tud tartani a populáris kultúra minden termékétől, és közel is tud kerülni hozzájuk.

Vargyas önéletrajza tehát szelíd, nyugodt, alapos és átlagos könyv. Néhány évvel ezelőtt, a nagy fordulat idején Konrád György mindenkinek azt tanácsolta, hogy vezessen naplót. Hasznos, jó tanács volt (én nem fogadtam meg). Bármekkora is az önéletrajzok konjunktúrája manapság, azt hiszem, mégis ugyanilyen hasznos volna, ha Vargyas korosztályából minél többen megírnák a maguk emlékezeit. Nem kell többre törni, nem kell bonyolultabban, rámenősebben vagy blikkfangosabban csinálni – csak mint Vargyas Lajos.

■ ■ ■